BUHARA HALK ŞURALAR CUMHURİYETİ 100. YILLIĞI
ULUSLARARASI SEMPOZYUMU YAZILARI

BUHARA CUMHURİYETİ 101 YAŞINDA

BUXORO JUMHURIYATI 101 YOSHDA

BİLDİRİLER
MA'RUZALAR

Editörler:
JO'LİBOY ELTAZAROV
TİMUR KOCAOĞLU

KUTLU YAYINEVİ
AKADEMİK BİLİM
YAYINLARI

137 **Prof.Dr. Qahramon Rajabov** (Toshkent, O’zbekiston Fanlar Akademiyasi Tarix Instituti). Buxoroga 1920-yildagı Qizil Armiya hujumi: uydirma va haqiqatlar

151 **Prof. Dr. Juliboy Eltazarov** (İpak Yo’li Xalqaro Turizm Universiteti, Samarqand). Buxoro inqilobıdan yuz yl oldngi va keyıngi geopolitik vaziyat yoki Markaziy Osiyoda “Katta O’yın” davom etmoqda

197 **Dots.Dr. Oybek Rashidov** (Buxoro DU). Buxoroda Sovet hokimiyatining o’rnatilishi va Fayzulla Xo’jayev

205 **Dots.Dr. Kamol Rahmanov** (БухДУ Жаҳон тарихи кафедраси доценти, т.ф.н.), Биринчи Бутунбухоро қурултойи материаллари: манба ва тарихий воқелик

209 **Dots.Dr. Dilnoza Jamolova** (Buxoro DU). Jadidlar va Qadimlarning orasidagi siyosiy kurashning oxiri o’laroq Buxoro Amirliği'ning yiqilishi

215 **Dokt. Umid Hayitov** (Navoiy DPI) Fayzulla Xo‘jayevning Buxoro xalq hukumati - Nozirlar Sho‘rosining raisi lavozimidagi faoliyati (1920-1924 yy.)

225 **Dokt. Feruza Amonova** (Toshkent Kimyo-texnologiya Instituti). Usmon ve Fayzulla Xo’jayevlarning ajdodlari sarmoyasining Buxoro Xonlig’i iqtisodiyotidagi o’rni

231 **Мираъзам Ҳамраев** (Божхона хизмати полковниги) "Мен сенга банкда пул қолдираётганим йўқ, баланд қасрлар, ҳосилдор ерлар ҳам...» Усмонхўжанинг ҳасрати

241 **Prof. Dr. Timur Kocaoğlu** (Michigan Davlat Universiteti, AQSh). Usmon Xo'ja va Dushanba Muhosarasi: Dekabr 1921

277 **M. Kemal Sallı** (Vatan gazeti, Türkiye). Kurtuş Savaşının Unutulan Finansörü Buhara Cumhurbaşkanı Osman Kocaoğlu

Amerikali jurnalist Catherine Putz 2019-yil, 23-dekabrda Buxoroga borganida Fayzulla Xo'jaev uyi muzeyini ziyorat qildi va bu haqda yozgan maqolasida, bu muzey-uyga "Fayzulla Xo'jaev Uy-Muzeyi" nomi berilisi o'rniga, eshigdagi lavhada "Buxorolik Boy Savdogarning Uy-muzeyi" deb yozilganiga hayratlanish izhor qiladi. Katrin xonim maqolasi sarlavhosida "Boy Savdogar va Yosh Buxoroliklar" deb yozgan:
Catherine Putz, "The Rich Merchant and the Young Bukharans" ***The Diplomat***, 29.01.2021:

https://thediplomat.com/2020/01/the-rich-merchant-and-the-young-bukharans/

BUXORODA SOVET HOKIMIYATINING O‘RNATILISHI VA FAYZULLA XO‘JAYEV

Dots. Dr. Oybek Rashidov

Oktyabr to‘ntarishidan keyin chor Rossiyasi protektorati hisoblangan Buxoro amirligi va Xiva xonligi oz muddatda bo‘lsa-da, ozod va qaram bo‘lmagan davlatga aylandi. Bolsheviklar ushbu xonliklarning mustaqilligini faqat nomigagina tan oldilar. Biroq tez orada ularningsoxta siyosati chor Rossiyasi vorisi ekanligini namoyon qildi.

Bolsheviklar tez orada Buxoroda amirlik boshqaruvini tugatish va uning hududida sovet hokimiyatini barpo etishga kirishdilar. “Buxoro operatsiyasi” nomi bilan tarixga kirgan mazkur harbiy harakat Moskva va Toshkentda ishlab chiqilgan puxta reja asosida qizil armiya tomonidan amalga oshirildi. Rejaga ko‘ra, 1920 yilning 28-avgust kuni Eski Chorjo‘yda amirlik tuzumiga qarshi inqilob boshlanib, tez fursatda butun Buxoroni qamrab oldi[1]. Chorjo‘y inqilobiy qo‘mitasi oldindan kelishilganidek, o‘sha kuniyoq sovet hukumatiga yordam so‘rab murojaat qildi. Bolsheviklarning tegishli ko‘rsatmasiga ko‘ra qizil armiya qo‘shinlari Buxoro xalqiga yordam niqobi ostida suveren Buxoro amirligi hududiga bostirib kirdi. 1920 yil 2 sentyabr kuni Amir Olimxon begunoh aholining qonini to‘kmaslik va aziz qadamjolar vayron etilishining oldini olish maqsadida poytaxtni tark etdi. Natijada mamlakatda amirlik tuzumi ag‘darildi va hokimiyat bolsheviklar ta’siridagi yosh buxoroliklar qo‘liga o‘tdi. Boshqaruv Muvaqqat hukumatga o‘tgan dastlabki kundanoq yordam berish bahonasida 150 nafar bolshevik rahbarlik ilinjida Buxoroga etib keldi[2].

“Buxoroda mustaqil demokratik davlat tuzishga ko‘maklashish” niqobi ostida hamda qizil askarlar quroli yordamida zo‘rlik bilan amalga oshirilgan “inqilob”ni saqlab qolish bahonasida bolsheviklar bu erda amalga oshirilayotgan barcha ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o‘zgarishlarni Rossiya manfaatlari yo‘liga burishga harakat qildilar. Ushbu vazifani bajarish maqsadida Turkkomissiyaning 1920-yil 10-sentyabrdagi qaroriga binoan V.Kuybishev RSFSR hukumati, shuningdek, RKP (b) MKning Buxoro Xalq Sovet Respublikasidagi vakili sifatida yuborildi. 1920-yil 14-sentyabrda Eski Buxoroda BKP MQ, Markaziy Inqilobiy Qo‘mita va Xalq Nozirlar Sho‘rosining birlashgan majlisidaV.Kuybishev BXSR

[1] Abu Turg’ut. Buxoroda inqilob boshlang’on // Ishtirokiyun (Kommunist). 1920-yil, 31-avgust. 177-son.
[2] Buxoroda o’zgarish // Ishtirokiyun (Kommunist). 1920-yil, 22-sentyabr. 195-son.

hukumatining boshlig‘i F. Xo‘jayevga o‘zining ishonch yorlig‘ini topshirdi. U ishonch yorlig‘ini topshirish paytida “RSFSRning asosiy talabi Buxoro davlati mustaqilligini hurmat qilish, barcha rus fuqarolari va tashkilotlarini ham Buxoro mustaqilligini hurmat qilishga undashdan iborat” ekanligini qayd etdi[1]. Mamlakat mustaqilligi xususidagi ushbu masala 1921 yilda qabul qilingan BXSR Konstitutsiyasining 3-moddasida quyidagicha ko‘rsatilgan edi: “Buxoro Xalq Sho‘rolar Jumhuriyati o‘zining bugungi sarhadlari ichida birlashgan bo‘linmayturg‘on irkay (mustaqil) davlat deb taniladir[2].

1920-yil, 6-oktyabrda Buxoro amirining yozgi saroyi Sitorai Mohi Xosada Butunbuxoro xalq vakillarining I qurultoyi ish boshladi va unda 1960 nafar delegat qatnashgan. Qurultoy Buxoroni Xalq Sovet Respublikasi (BXSR) deb e’lon qilish to‘g‘risida qaror qabul qildi. Bolsheviklar BXSR tuzilganligining dastlabki kunlaridanoq mustamlakachilik siyosatini namoyon qildilar. Ular tomonidan amirlik xazinasini Markazga jo‘natish, qizil armiya sonini oshirish, amir zamonida faoliyat ko‘rsatgan yirik zamindorlar mol-mulkini musodara qilish va ularni jazolash hamda RSFSR o‘rtasida harbiy-siyosiy shartnoma tuzilishi xususida harakat olib bordilar[3].

1920-yilning oktyabr - noyabr oylarida BXSR bilan RSFSR o‘rtasida muvaqqat harbiy-siyosiy ahdlashuv va shartnoma tuzildi. 1921-yil 4-martda har ikki davlat o‘rtasida Ittifoq shartnomasi imzolandi. 1920-yilning noyabrida ikki o‘rtada tuzilgan shartnomaning 2-moddasida BXSRning ichki mustaqilligi qisman cheklangan edi: “Shu erlardagi zavod va fabrikalar butun asbob va anjomlari bilan butunlay Buxoro sho‘rolar jumhuriyatining xususiy mulki bo‘lib o‘tadi. Lekin, pochta va telegraflar, temiryo‘llar bu moddaga dohil emas. Chunki bu masala umumittifoq mahdasida ochiq ravishda qaralsa va hal qilinsa kerak”[4]. Mazkur shartnomalar mustaqil siyosat yuritishga harakat qilayotgan yosh Buxoro davlati arboblari faoliyatini muayyan darajada cheklashga olib keldi. Ittifoq shartnomasi mustaqil Buxoro davlati hududida sovet qo‘shinlari turishini “qonuniy” asoslab berdiki, mazkur hol BXSR ichki ishlariga Rossiyaning to‘g‘ridan – to‘g‘ri harbiy jihatdan qurolli aralashuvidan boshqa narsa emas edi[5].

---

[1] O’zbekistonning yangi tarixi. 2-kitob. O’zbekiston sovet mustamlakachiligi davrida. – Toshkent: Sharq, 2000. – B.232.

[2] Buxoro Sho’rolar Jumhuriyatining Qonuni asosiy [Konstitusiya]. O’zbekiston MA, (O’zbekiston Milliy arxivi) 47-fond, 1-ro’yxat, 13-ish, 14-varaq.

[3]Туркестан в начале XX века: к истории истоков национальной независимости. Научный редактор Р.Я. Раджапова – Тошкент: “Шарк”, 2000.–С.328.

[4] Rusiya Ijtimoiy Qo’shma Sho’rolar Jumhuriyati bilan Buxoro Xalq Sho’rolar Jumhuriyati orasida mahda // Buxoro axbori. 192-yil, -dekabr.

[5] Rajabov Q. Buxoroga qizil armiya bosqini va unga qarshi kurash. – Toshkent: Ma’naviyat, 2002. –B.17-18.

BXSR tashkil topishi bilan mamlakatning davlat tili masalasi muhim bo'lib turdi. 1921-yil, 11-martda Fayzulla Xo'jayev tashabbusi bilan Buxoro Xalq Nozirlar Sho'rosi o'zbek (turkiy) tilini mamlakat hududida davlat tili deb e'lon qildi. Bu haqida hukumatning rasmiy matbuotida ham ma'lumotlar keltirilgan. "Buxoro Xalq SHo'rolar Jumhuriyatida aksariyat ommaning til urug'i turk bo'lganligidan ularning tili hukumat tili qilib qabul qilindi. Bugun Buxoro Xalq Sho'rolar Jumhuriyatining hukumat tili asosi turkcha bo'lgan chig'atoycha so'zlaydir"[1]. Afsuski, Buxoroda o'zbek tili hukumat tili deb e'lon qilingan bo'lsa-da, amalda rasmiy hujjatlar rus tilida yuritildi. Shu davr matbuotida keltirilgan ba'zi materiallarda davlat organlari va muassasalarda yig'ilishlar rus tilida olib borilganligi, hukumat tili turk tili deb ko'p ta'kidlanayotgan bo'lsa-da, amalda bunga rioya qilinmayotganligi ta'kidlab o'tilgan[2].

Buxoro Xalq Sovet Respublikasi Konstitutsiyasining 11-moddasida har bir inson o'z ona tilida ta'lim olishi lozimligi belgilangan: "Har millatning maktablarda o'z tillarida tahsil olishga va o'z ona tillarida ta'lim beriladigan maktablar ochishga haqlari bo'lganligini e'tirof etadi"[3]. Biroq mazkur konstitutsiyada o'zbek tilining davlat tili sifatidagi o'rni qonuniy e'tirof etilmadi.

BXSR tashkil topgach, uning chin ma'nodagi mustaqilligini ta'minlash uchun partiya va hukumat organlarini "milliylashtirish" maqsadida bir qator ziyolilar tomonidan yashirin tashkilotlar va ularning sho'balari tuzildi. 1920-yil noyabrida Fayzulla Xo'jayev tomonidan Munavvar Qorining Buxoro Xalq Sovet Respublikasi Maorif nozirligida vaqf bo'limi mudiri vazifasiga tayinlandi. Natijada sovet tuzumiga qarshi yashirin tashkilot markazi Toshkentdan Buxoroga ko'chadi. 1920-yil dekabr oyida Buxoro shahriga Zaki Validiyning kelishi bilan tashkilot o'z faoliyatini kengaytiradi, uning a'zolari Buxoro respublikasi doirasidan chiqib, butun Turkiston tuprog'i bo'yicha harakat qiladilar. Validiy Buxoroda yashar ekan[4], jadidchilik g'oyalari bilan sug'orilgan siyosiy partiyalar tashkil qilish, ularning dasturi va rejasini tuzish bilan astoydil shug'ullandi.

1921–1922-yillarda SHarqiy Buxoroda sovet tuzumiga qarshi harakat keskin tus oladi. Bunga sabab qizil armiyaning bu hududda olib borgan bosqinchilik va talonchiligi edi. Qizil askarlar bu yerdagi xalqdan oziq-ovqat talab qilar, begunoh odamlarni jazolar, ularni "bosmachilarga" yordam berishda ayblar, hattoki,

---

[1] Muhiddinov A. Tilimiz va ma'orif nazorati // Buxoro axbori . 1921 yil 10 may. 35-son.
[2] Abu Bakr. Til masalasi // Buxoro axbori . 1921 yil 21 avgust. 46-son.
[3] Buxoro Sho'rolar Jumhuriyatining Qonuni asosiy [Konstitusiya]. O'zbekiston MA, 47-fond, 1-ro'yxat, 13-ish, 12-varaq.
[4] Ahmad Zakiy Validiy To'g'on. Xotiralar. (Turkistonda mustaqillik va ozodlik uchun kurashlar tarixi). Nashrga tayyorlovchi M. Abdurahmonov. – Toshkent: Istiqlol nuri, 2014.– B.331-338.

ayollarning nomusiga tegishgacha borib etdi. Bu holat Ko'lob va Baljuvonda avj olib, hukumat tashkiloti yo'q, aholi esa yashash joyidan qochgan edi[1]. BXSR MIK raisi Usmonxo'ja 1921-yilning dekabrida Sharqiy Buxorodagi ahvolni o'nglash uchun bu hududga yuborildi. Qizil askarlarning tartibsizligi va o'zboshimchaligi oqibatida o'z yurtini tashlab, muhojirlikka ketayotgan vatandoshlarini o'z ko'zi bilan ko'rgan Usmonxo'ja sovet hokimiyatidan keskin norozi bo'ldi. U qizil armiyaning Buxoroda turishiga va hukumat ichki ishlariga aralashishiga qarshilik bildirib, Sharqiy Buxoroda harakat olib borayotgan istiqlol kurashchilari Anvar Posho, Ibrohimbek va boshqa qo'rboshilarga maktub yo'llab, ularni sovet tuzumiga qarshi birgalikda kurashishga chaqirdi. Bundan tashqari harbiy yordam olish maqsadida Afg'oniston orqali inglizlar bilan aloqa bog'lashga harakat qildi. Biroq u maqsadiga yetolmagach, biroz Afg'onistonda, so'ng esa Turkiyada umrining oxirigacha muhojirlikda yashadi.

1922-yilning iyul oyida Buxoro Markaziy favqulodda taftish komissiyasi Eski Buxoroda sovet tuzumiga qarshi bo'lgan yashirin milliy siyosiy tashkilotni topadi. Bu tashkilotga mavjud siyosiy tuzumga qarshi kurashayotgan firqalarni birlashtirish, odam olish yo'li bilan yangi firqalar tuzish, istiqlolchi firqalarni qurol-yarog' va o'q-dori bilan ta'min qilish va "bosmachilar" foydasiga josuslik qilish aybi bilan tergov jarayoni boshlab yuboriladi. Tergov, surishtiruv jarayonida ushbu milliy siyosiy tashkilotning a'zolari aniqlandi. Mazkur uyushmaning boshlig'i Abdurahmon ismli shaxs bo'lib, u amir Olimxonning kuyovi bo'lgan. Shuningdek, uyushmaning oqsoqollaridan sanalgan Abdulahatxon ham amirning qarindoshi va Mirza Bahrom amirning oldingi mirzosi bo'lgan[2]. Markaziy favqulodda komissiyaning qarori bo'yicha uyushmaning boshliqlaridan o'n kishi otib o'ldirilgan.

Sovet hokimiyatining davlat idoralarini mahalliylashtirish siyosati boshqa milliy respublikalar singari BXSRda ham hayotga tatbiq etildi. 1923-yilning avgustida BXSR Markaziy Ijroiya Komiteti huzurida mahalliylashtirish komissiyasi tuzildi. Aksariyat arxiv hujjatlari va matbuot materiallarida ushbu komissiya "Idoralarni musulmonlashtirish komissiyasi" nomi bilan, ba'zilarda esa "Idoralarni mahalliylashtirish komissiyasi" deb yuritilgan.

Buxoro kompartiyasi Markaziy Komiteti 1923-yil 23-avgustda bo'lgan plenumida partiyaning milliy masalaga oid qarorini amalga oshira borib, BXSRda davlat idoralarini mahalliylashtirish masalasini muhokama qildi va respublika hukumati tarkibini o'zgartirishni tavsiya etdi. Natijada respublika boshqaruvida milliy kadrlarning o'rni quyidagicha bo'ldi: Porso Xo'jayev –BXSR Markaziy

[1] O'zbekiston MA (Milliy arxivi), 14-fond, 1-ro'yxat, 647-ish, 91-varaq.
[2] Buxoroda yashirin uyushma // "Qizil bayroq". 1922-yil, 11-avgust. 206-son.

Ijroiya Qo'mitasi raisi; Ahmadjon Abdusaidov –BXSR Markaziy Ijroiya Qo'mitasi kotibi; Fayzulla Xo'jayev –Xalq Nozirlar Sho'rosi raisi; Ota Xo'jayev – Tashqi ishlar noziri, uning o'rinbosari Komiljonov; Muxtor Saidjonov – Ichki ishlar noziri, uning o'rinbosari G'iyosiddin Hasanov; Sattor Xo'jayev –Moliya ishlari xalq noziri; Adliya xalq noziri – Yusuf Zoda va uning o'rinbosari Azimjon Sharipov; Abdurauf Fitrat – Maorif xalq noziri va uning o'rinbosari Masxoruddin Burxonov; Cho'li Navro'zov – Yer ishlari xalq noziri va uning o'rinbosari G'ulom Qodirov; Hoji Hamro Yo'ldoshev – Davlat nazorati (Goskontrol) noziri va uning o'rinbosari Neprokin; Muinjon Aminov – Xalq xo'jaligi oliy kengashi raisi; Sodiq Muhammedov – Buxoro Kompartiyasi Markaziy Komiteti mas'ul kotibi va uning kotiblari – Pozdnishev va NaimjonYoqubzoda, Qori Yo'ldosh Po'latov – Mehnat xalq noziri; Olimjon Oqchurin – Mehnat xalq nozirligi a'zosi; Rahmat Rafiqov – Diktatorlik Komissiyasi raisi; Mullo Bolta – Favqulodda Komissiyaning Sharqiy Buxoro bo'limi boshlig'i; Sultonbekov – Buxmarkaz ittifoqi raisi va uning o'rinbosari Arslon Xo'jayevlar[1] qayd etildi.

Buxoro Kommunistik partiyasi markaziy komissiyasining qarori bilan hukumat muassasalarini tub millatga mansub xodimlar bilan to'ldirishga kirishildi. Yevropalik ishchilarning 8 foizi ishdan bo'shatilib, 10-15 foizinigina rahbarlar sifatida qoldirishga qaror qilindi[2]. Davlat idoralarini mahalliylashtirish jarayoni olib borilayotgan bir vaqtda Markazdan jo'natilgan bolshevik G.K. Orjonikidze BXSR hukumati tarkibidagi mahalliy kadrlarning milliy tarkibiga quyidagi e'tirozni bildirgan: "Faqat buxoroliklar nozirlik lavozimini egallashi mumkin degan eski tasavvurdan voz kechish kerak. Nozirlar sovetining raisi buxorolik bo'lishi, Buxoro Markaziy Ijroiya Komiteti raisi buxorolik bo'lishi xususida e'tiroz bildirmayman, lekin Buxoro Kommunistik partiyasi Markaziy komitetining kotibi mahalliy millatga mansub bo'lmasligi lozim. Hozir bunday tasavvurning ta'siri juda sezilib turibdi. Bundan qutulish, darhol qutulish kerak. Xuddi shu kabi sovet nozirlarining yerli millatga mansub bo'lishidan ham voz kechish kerak. Nozirlar qanday millatga mansubligiga qarab tanlanmasligi lozim, albatta, nozir buxorolik bo'lgani yaxshi, lekin Oripovdan[3] ko'ra rus, gruzin yoki tatar yaxshiroqdir"[4].

---

[1] O'zbekiston PDA (O'zbekiston Prezident Devoni arxivi), 14-fond, 1-ro'yxat, 4251-ish, 33-varaq va uning orqasi.

[2] G'ozi Yunus. Hukumat boshqarmalarini yerlilashtirish // "Turkiston" gazetasi. 1923 yil 22 sentyabr.

[3] Abdulhamid Oripov – 1921 – 1922-yillarda Buxoro Xalq Sovet Respublikasi harbiy noziri bo'lib, sovet tuzumining Buxoroda olib borayotgan mustamlakachilik siyosatiga qarshi keskin qarshilik qilgan milliy kadrlardan hisoblanadi. 1922-yilning mart oyida sovet tuzumiga qarshi kurashayotgan Anvar posho boshchiligidagi istiqlolchilar tomonga o'tib ketgan.

[4] Eshonov O. Fayzulla Xo'jayev (Hayoti va faoliyati haqida ocherk). –Toshkent: "O'zbekiston", 1973.–B.40.

BXSR hukumati va uning rahbari Fayzulla Xo'jayev tomonidan respublika hududidagi boshqaruv ishlariga mumkin qadar mahalliy millat vakillarini jalb qilishga harakat qilindi. F.Xo'jayev turkman, qozoq va tojik xalqlari vakillarining qurultoylarida "davlat tuzilishimizni erlilashtirishimizga jumhuriyatimizda yashovchi mayda millat va qabilalarning huquqlarini qozonmog'imizga to'g'ri kelur", deb ta'kidlagan[1]. Shuningdek, uning fikricha, BXSRda dohiliya (ichki), adliya va boshqa nozirliklarda, ijroqo'm idoralarida kurer, darbon, doimiy mirzolar, xo'jalik bo'limi mudirlari, kichik mirzolar, daftardorlar kabilar mahalliy aholi vakillari o'zbek, turkman, tojik va qirg'iz kabilardan bo'lishi kerak edi.

BXSRda mahalliy yoshlardan harbiy kadrlar tayyorlash ishlari ham hukumat oldida turgan dolzarb vazifalardan hisoblangan. 1921-yil fevralda tashkil etilgan birinchi Buxoro harbiy maktabida ta'lim olish istagida bo'lgan mahalliy yoshlar uchun quyidagi tartib joriy qilingan. Mazkur harbiy maktabga jalb etilayotganlarning yoshi 18 dan 26 yoshgacha, rasmiy iltimoslarga ko'ra esa 30 yoshgacha bo'lishi, shubhasiz sog'lombo'lishi hamda partiya, ittifoq yoki hukumat muassasalarining tavsiyasiga ega bo'lishi belgilangan. Shuningdek, harbiy maktabga kirish uchun musulmon va rus tilida savodi chiqqan bo'lishi shart emasligi keltirilgan. Ushbu harbiy maktabning mutaxassis o'qituvchilar, darsliklar va o'quv qo'llanmalari bilan ta'minlanishi hamda o'qitish musulmon tilida amalga oshirilishi tartibi belgilangan[2].

Ushbu davrda mahalliy ayollardan ham ishchi xodimlar tayyorlashga e'tibor berila boshlangan. Birinchi Butunbuxoro qurultoyida ayollar o'rtasida ish olib borish to'g'risidagi masala ko'tarilgan, lekin u rad etilgan.Ikkinchi qurultoyda partiya yana ushbu masalani ko'targan va u tasdiqlangan. Uchinchi qurultoyda ayollarni davlat idoralariga jalb qilish borasida huquqlar berilgan. To'rtinchi qurultoyda esa 1 nafar ayol Buxoro MIK a'zosi qilib tasdiqlangan. Buxoro KP MK ayollar bo'limi qoshida volost tashkilotchilarini tayyorlash bo'yicha ikki oylik kurslar tashkil qilingan. Natijada Buxoroda 55 nafar ayol volost tashkilotchilari kursini bitirib chiqqan[3].

Mahalliy ayollarning jamiyatdagi rolini oshirish maqsadida 1923-yil 23-noyabrda 183-sonli qaror qabul qilingan[4]. Qarorda mahalliy ayollarga yordam berishga qaratilgan jamg'arma tuzish lozimligi ilgari surilgan. Mazkur jamg'arma

---

[1] Haitov Sh, Badriddinov S. Buxoro tarixidan lavhalar (XIX-XX asrlar) – Buxoro. 2007.–B-51.

[2] O'zbekiston PDA, 14-fond, 1-ro'yxat, 129-ish, 2-varaq.

[3] Rashidov O. O'zbekistonda sovet boshqaruvi strukturasidagi mahalliylashtirish siyosati (1918-1933 yy). – Toshkent: "Navro'z",2020. –B.62.

[4] O'zbekiston PDA, 14-fond, 1-ro'yxat, 647-ish, 91-varaq.

asosida onalar va bolalarni himoya qilish va ayollarni artellar, namunali ustaxonalar, klublar, maktablar va turli muassasalarga jalb qilish belgilangan.

BXSR hukumat rahbari F.Xo’jayev va bir guruh milliy yetakchilar oldida respublikadagi adoqsiz muammolarni hal etish, Markaz hiyla-nayranglaridan qutulish barobarida milliy manfaatlarni himoya qilish, mustaqillikni qo‘lga kiritish, qochoqlarni o‘z yurtlariga qaytarish kabi yuzlab muammolar ko‘ndalang bo‘lib turgan. Shu kabi muammolar ichida kadrlarni mahalliylashtirish masalasi ham muhim hisoblanardi. Chunki bu paytda Markazdan muntazam ravishda “tajribali” kadrlar yuborilib turildi.

Xullas, Buxoro amirligi qizil armiya tomonidan ag‘darilib, BXSR tuzilganidan so‘ng, uning mustaqilligi amalda cheklandi. Sovet davlati yangi tuzilgan yosh respublikani o‘zining yo‘rig‘iga yuritishga urinishi oqibatida ko‘pgina muammolar kelib chiqdi. BXSR hukumati rahbari Fayzulla Xo’jayev va bir guruh milliy yetakchilar davlat idoralarini mahalliylashtirish borasida ibratli ishlarni amalga oshirdilar. O‘zbek tilida ish yuritilishi, mahalliylashtirish komissiyasi tashkil etilishi, hukumatning quyi va yuqori boshqaruv organlariga tubjoy millat vakillari jalb etilganligi bu boradagi amaliy qadamlar bo‘ldi.

Buxoro Axbori gazeti, son 27, 25 yanvar 1922